

Från buse till behandlare

Det var berörande för Jan Brikell att se sig själv som ung intern i en trettio år gammal film från Kumla. Idag är han nykter sedan 16 år och lever ett annat sorts liv. Det vände när han bad häktesvakten Lennart om hjälp.

För något år sedan råkade Jan Brikell läsa på SocialPolitiks sajt om en dokumentärfilm – som han plötsligt mindes att han varit med i. Den spelades in på Kumla 1990, han var 27 år då och levde ett vilt liv med missbruk och kriminalitet. Det var ett av hans första straff och det skulle bli många fler.

När filmteamet kommer sitter Jan i fängelsets verkstad och tillverkar tandborstfodral tillsammans med ett gäng andra killar. Journalisten *Leif Stenberg*, SocialPolitiks mångårige medarbetare, börjar prata med honom och frågar vad han tycker om arbetet. "Inte fan är det kul", svarar Jan.

När Jan Brikell blev påmind om filmen nästan 30 år senare, beställde han den till sitt bibliotek. Det var en märklig känsla att se sig själv som tatuerad intern för länge sedan. – Jag var så ung. Det var inget drömläge att sitta på kåken, det var inte så man ville att det skulle gå.

Numera lever Jan ett helt annat sorts liv, han är nykter och drogfri sedan 16 år tillbaka och jobbar inom beroendevården i Lindesberg. Men han minns mycket väl hur det var på den tiden.

Han tog droger, gjorde brott och åkte in – om och om igen. Eftersom han alltid hade någon bekant inne på fängelset kändes det inte så farligt att sitta på Kumla, trots dess rykte som hårdför anstalt.

Han drömde om en annorlunda tillvaro med fru och barn, men det kändes avlägset. Livet blev allt svårare med åren, drogerna gjorde honom nojig och han blev osams med alla.

Familj och vänner tog avstånd och han upplevde att ingen tyckte om honom. Han hade också stora skulder och kunde inte

få körkort.

Till slut såg Jan ingen annan utväg än att avsluta sitt liv och han gjorde flera självmordsförsök. Men en dag när han satt häktad i Västerås kom en vändpunkt.

– Jag låg och tänkte: "hur ska jag ta mig ur det här? Ska jag erkänna allt som jag gjort men inte åkt fast för?" Jag var så trött på alla lögner.

Där fanns en vakt som Jan hade lärt känna och fått förtroende för, Lennart Lindström, en mjuk och varm person som var omtyckt av de intagna.

– Jag ringde efter Lennart och bad att få prata med honom. Han märkte att jag menade allvar med att jag vill förändra mitt liv och sa "jag ska dra i alla trådar jag kan".

Lennart Lindström är idag 82 och arbetade på häktet i Västerås i närmare 40 år. Han var mån om de intagna och försökte göra häktet till en så vänlig och ombonad miljö som möjligt. Han ordnade aktiviteter, satte upp gardiner, tog med sockerkakor och ängsblommor. Varje julafton åkte han dit med godsaker till de häktade.

– Jag lade ner min själ. Men det retade en del, alla tycker inte om tjuvar. Jag tycker om människor – även om jag avskyr brottslighet, konstaterar Lennart.

Han startade även en gemenskapsavdelning där de som inte hade restriktioner kunde umgås. De som hade restriktioner samtalade han enskilt med. Han blir glad över att höra att hans omsorger betytt något för Jan, de är numera vänner på Facebook.

– Jag gläder mig åt att det har gått bra och att jag fått vara med på resan. Då har jag gjort någon nytta, säger Lennart.

Svårigheterna började tidigt i Jan Brikells liv. Han växte upp i Fagersta, en mindre bruksort uppbyggd kring stålindustrin. Hans familj var dysfunktionell, föräldrarna drack mycket alkohol. Själv började han dricka vid 15.

– Det var den enda lösningen jag kunde komma på. Det ser ut som en bra idé och man mår bättre ett tag, men sen går det utför. Precis som för många andra vaknade jag inte upp och

insåg vart det bar iväg förrän det var för sent.

Jan har fyra hel- och halvsyskon och alla har påverkats på olika sätt av uppväxten. Numera kan de prata öppet med varann om det som varit och se på det med klarare ögon.

– När man växer upp i en familj som inte fungerar som den ska är det svårt att veta vad som är rätt och fel. Man vet bara att det är jobbigt och att man mår dåligt, men inte varför eller hur det borde vara. Det onormala blir det normala.

Båda föräldrarna skötte sina arbeten och problemen märktes inte så mycket utåt. Arbetet var viktigast av allt, man gick till jobbet hur man än mådde.

Familjen fick inte heller något stöd av samhället. Jan gjorde några mindre inbrott i 12–13-årsåldern, åkt fast och fick en övervakare. Men när en socialsekreterare kom hem för att höra hur det gick sa mamman: "Janne vill inte ha någon övervakare, eller hur?"

– Jag stod bredvid och hade svårt att säga emot. Det har jag tänkt på många gånger, att socialen borde lagt sig i och varit mer påstridiga. De gav upp så lätt, fast de märkte att något var fel.

Jan kände sig övergiven. Skolan gick inget vidare, han hade svårt att koncentrera sig och började jobba direkt efter grundskolan. Han mådde dåligt, drack mycket och började missbruka andra droger.

Placeringen på Kumla 1990, då när Jan blev filmad, var ett av hans första fängelsestraff.

– Jag hamnade bland gängen och fick nya kontakter, fängelset blev en livsstil till slut. Jag hade inga förhoppningar om att leva ett vanligt liv, att vara drogfri och funka bland vanliga människor. Jag godtog att det här är mitt liv och så kommer det att se ut till dess att det tar slut.

Men efter många år kom vändpunkten på häktet, då när han bad om hjälp. Lennarts Lindströms engagemang gjorde att Jan flyttades till Gävleanstalten där han så småningom fick plats på en drogfri avdelning. Där kom han i kontakt med 12-

stegsprogrammet och började gå på AA- och NA-möten.

– De var tuffa och sa: "ska du vara här måste du gå på möten". Jag gillade det inte först men sedan blev det bra. Jag trodde inte jag skulle fixa att bli drogfri – men det gjorde jag.

Han tror att det gick lättare tack vare att han satt i fängelse.

– Jag hade inlärt i mig att om jag mår dåligt ska jag ta droger, så det var bra att jag var inlåst.

Nu har han precis fått veta att 12-stegsprogrammet troligen ska avvecklas inom kriminalvården trots interna protester. Detta upprör Jan, det var tack vare att han fick behandling under strafftiden som det vände för honom.

Han hade mycket ångest de första nyktra åren. Men han hade bestämt sig för att det fick ta tid. Att han inte alltid behövde må bra eller vara glad, bara han fick vara i lugn och ro.

– Då kunde jag sitta och tänka igenom vem jag egentligen är, vad jag tycker är rätt och vad som är fel. Det var jättejobbigt att se vem jag hade blivit, det var stor skillnad på hur jag är som person och hur jag har levt.

Jan Brikell har genom åren funderat mycket på varför det blev som det blev. Det var tufft att se tillbaka på barndomen. Alla syskonen blev slagna, det var så man löste problem i familjen. Idag har båda föräldrarna gått bort.

– Jag gick hem och pratade med dem för att ta ansvar för min bit. Jag har inte varit trevlig mot dem heller. Men jag önskar ändå att vi hade fått en närmare kontakt och kunnat prata igenom allt. Det hade känts fint, men de hade inte den förmågan. Det känner jag viss sorg över.

Av det lilla han fått veta om föräldrarnas liv har han förstått att de också haft det svårt.

– Min pappa sa, när jag frågade varför han slog mig, att det gjorde hans pappa också. Han tyckte inte det var konstigt eller fel. Jag har förlåtit för det, även om jag inte tycker det är rätt. Men jag kan förstå varför det blivit så.

Om det var svårt med skolan i ungdomen har Jan tagit igen det med råge. Han kompletterade först grundskolebetygen och utbildade sig sedan till behandlingspedagog, därefter till beroendeterapeut och nu senast till behandlare enligt 12-stegsmetoden.

Förra året anställdes han av kommunen i den rollen och arbetar både med samtalsgrupper, morgonmöten med frukost och enskilda samtal. Gruppaktiviteterna har fått ställas in nu under pandemin, men klienterna hör ofta av sig och vill att de ska starta igen.

Han får ofta höra från vänner och bekanta med missbruksproblem att det är svårt att få tillräcklig hjälp. Men själv tycker han att han fått mycket stöd, både med placeringar på behandlingshem och i öppenvård.

– Det är många som jag skulle vilja tacka för att de orkat med mig och stått ut, trots att jag har utnyttjat de flesta.

AA- och NA-möten blev – och är fortfarande – en trygghet, där finns en gemenskap han inte känt förut.

– Det har blivit en del av mitt liv. Om jag kommer i obalans kan jag gå på ett möte och få prata. Där finns människor som jag kan lita på, det har blivit som den familj jag inte haft tidigare.

Det händer att han träffar klienter på mötena och de gångerna ligger han lågt. Men han är öppen om att han är nykter alkoholist och narkoman och har varit kriminell – även om han aldrig berättar några detaljer. Det händer att han får höra av klienter att "vi pratar gärna med dig, för du vet hur det är". Han ser stor skillnad idag, mot hur det var när han själv gick i behandling. Kommunen undviker numera så långt möjligt placering på behandlingshem eftersom det kostar för mycket, man satsar i första hand på hemmaplanslösningar.

– Det är klart att jag önskar att det fanns mer resurser och det bråkar jag ofta om. Jag brinner för mina klienter.

Jan är också upprörd över att debatten idag ofta handlar om enkla lösningar, som att "låsa in folk och kasta bort

nyckeln". Samhällsklimatet har blivit för hårt tycker han.

– Man kan låsa in folk i fängelser och få dem att bete sig annorlunda. Men att få någon att tänka annorlunda – det går inte att tvinga fram. Då måste du bygga en relation och visa att "jag står vid din sida om du vill ta en annan väg". Jag trodde själv aldrig att det skulle kunna bli så här bra. Jag är ytterst tacksam för alla som hjälpt mig och trott på att det skulle gå.

Text: Helena Östlund

Foto: Michael Landberg, Nerikes allehanda

Läs mer:

Filmen som Jan Brikell var med i heter *Fångarna i välfärdssamhället* och var en del i en serie för SVT, som gjordes av Leif Stenberg, Jari Tarvainen och filmfotografen Johan Hellsten.

Läs Leif Stenbergs artikel om när han visade filmen på Högsboanstalten, 26 år efter att den spelades in. Den finns [här](#).